

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2025.19>

I. Бітов,

аспірант кафедри цивільного, нотаріального
та виконавчого процесу

Національного університету «Одеська юридична академія»

**ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ
АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ
ЩОДО ЗАКРИТТЯ ПРОВАНДЖЕННЯ**

Постановка проблеми. Закриття судового провадження завжди означає завершення судового розгляду без вирішення спору по суті. Як правило, суд закриває провадження у випадках, коли подальший розгляд справи та вирішення справи по суті є неможливими внаслідок існування юридичних фактів правоприпиняючої або правоперешкоджаючої дії. Повноваження суду щодо закриття провадження може бути пов'язане з обмеженням доступу особи до правосуддя, що зумовлює необхідність виваженого підходу суду до його застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам апеляційного оскарження судових рішень у цивільному судочинстві, зокрема й тим, що пов'язані з реалізацією судами апеляційної інстанції повноважень, що застосовуються як в процесі апеляційного розгляду справи, так і за результатами її розгляду, присвячено роботи таких науковців, як І.В. Андронов, А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, С.В. Васильєв, А.В. Гнатенко, М.М. Гудима, К.В. Гусаров, О.С. Захарова, І.М. Іліопол, Д.Д. Луспеник, О.М. Перунова, Н.М. Савчин, О.М. Трач, О.В. Фролова, І.В. Циб, Д.Ю. Цихоня, Є.А. Чернушенко, П.І. Шевчук та ін. Однак особливостям застосування судами апеляційної інстанції повноважень,

пов'язаних із закриттям судового провадження, приділяється недостатньо уваги, що не сприяє посиленню юридичної визначеності процедури закриття провадження судами апеляційної інстанції.

Метою даної наукової статті є визначення змісту та особливостей застосування повноважень суду апеляційної інстанції закрити апеляційне провадження, скасувати рішення суду першої інстанції із закриттям провадження у справі та визнати рішення суду першої інстанції нечинним із закриттям провадження у справі.

Виклад основного матеріалу. Суд апеляційної інстанції має три повноваження, дещо схожих за назвою, однак різних за змістом: 1) закрити апеляційне провадження (ст. 362 ЦПК України); 2) скасувати рішення суду першої інстанції та закрити провадження у справі (п. 4 ч. 1 ст. 374 ЦПК України); 3) визнати нечинним рішення суду першої інстанції та закрити провадження у справі (п. 3 ч. 1 ст. 374 ЦПК України). Ці повноваження різняться за підставою, процесуальним порядком застосування та правовими наслідками.

Закриття апеляційного провадження – процесуальна дія суду апеляційної інстанції, що оформлюється шляхом постановлення ухвали, спрямована на закінчення розгляду

справи судом апеляційної інстанції, за якого апеляційна скарга по суті не розглядається, а рішення суду першої інстанції залишається без змін.

Підстави закриття апеляційного провадження визначені ч. 1 ст. 362 ЦПК України. При цьому, як відзначив Верховний Суд, визначений у статті 362 ЦПК України перелік є вичерпним [1].

Так, суд апеляційної інстанції закриває апеляційне провадження якщо після відкриття апеляційного провадження особа, яка подала апеляційну скаргу, заявила клопотання про відмову від скарги, за винятком випадків, коли є заперечення інших осіб, які приєдналися до апеляційної скарги (п. 1 ч. 1 ст. 362 ЦПК України) [2].

Як відзначив У. Воробель, «право на відмову від апеляційної скарги потрібно трактувати як відмову апелянта, що вже реалізував своє право апеляційного оскарження судового рішення, від права продовжувати апеляційний розгляд справи у суді, що загалом веде до вичерпання (погашення) права на апеляційне оскарження судового рішення, як однієї із конституційних засад здійснення судочинства, що призводить до втрати можливості повторного його звернення до суду із тією самою апеляційною скаргою, на те саме судові рішення та з тих самих підстав» [3, с. 387].

Дещо уточнюючи наведену точку зору, варто відзначити, що право на відмову від апеляційної скарги – це суб'єктивне процесуальне право особи, яка подала апеляційну скаргу, що ґрунтується на принципі диспозитивності та впливає зі свободи учасника справи на власний розсуд розпоряджатися своїм правом на апеляційне оскарження судового рішення. Це право може бути здійснене до закінчення апеляційного провадження шляхом подання до суду апеляційної інстанції відповідної заяви. Хоча ЦПК України не містить

вимог до форми такої заяви, бажано все ж подавати її у письмовій формі. Цією процесуальною дією особа остаточно відмовляється від реалізації її права на апеляційне оскарження судового рішення, адже у разі закриття апеляційного провадження у зв'язку з відмовою від апеляційної скарги на судові рішення повторне оскарження цього рішення особою, що відмовилася від скарги, не допускається (ч. 5 ст. 364 ЦПК України) [2]. Таким чином, закриваючи апеляційне провадження у зв'язку з відмовою особи від апеляційної скарги, суд апеляційної інстанції процесуально оформлює, закріплює реалізацію суб'єктивного права скаржника на розпорядження його правом на апеляційне оскарження даного судового рішення шляхом відмови від його здійснення.

Відмову від апеляційної скарги необхідно відрізнити від її відкликання. Відкликання апеляційної скарги може бути здійснено лише до відкриття апеляційного провадження та має наслідком повернення апеляційної скарги. Заява про відкликання скарги, яка надійшла після початку розгляду справи, не може бути підставою для закриття апеляційного провадження, якщо особа не подала заяви про відмову від скарги (абз. 3 п. 12 Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 № 12 «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку») [4].

Виходячи зі змісту ч. 4 ст. 364 ЦПК України, у разі наявності заперечень проти закриття апеляційного провадження з боку особи, яка приєдналася до апеляційної скарги, суд не вправі закрити апеляційне провадження.

Приєднання до апеляційної скарги – процес залучення до участі в апеляційному провадженні на стороні скаржника особи, яка повністю підтримує доводи та вимоги апеляційної скарги та має право на таке приєднання відповідно до положень ЦПК

Також суд апеляційної інстанції закриває апеляційне провадження, якщо після відкриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою, поданою особою з підстав вирішення судом питання про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, встановлено, що судовим рішенням питання про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки такої особи не вирішувалося.

Роз'яснюючи цю норму процесуального закону, Верховний Суд відзначив, що «суд апеляційної інстанції лише в межах відкритого апеляційного провадження має процесуальну можливість зробити висновок щодо вирішення чи невирішення судом першої інстанції питань про права та інтереси особи, яка не брала участі в розгляді справи судом першої інстанції та подала апеляційну скаргу після спливу річного строку з дня складання повного тексту судового рішення. При цьому, якщо обставини про вирішення судом першої інстанції питання про права, інтереси та свободи особи, яка не була залучена до участі в справі, не підтвердились, апеляційне провадження підлягає закриттю» [5].

Суд закриває апеляційне провадження, якщо після відкриття апеляційного провадження виявилось, що апеляційну скаргу не підписано, подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, або підписано особою, яка не має права її підписувати (п. 2 ч. 1 ст. 362 ЦПК України) [2].

У даному випадку суд апеляційної інстанції, закриваючи апеляційне провадження, констатує відсутність в особи, яка подала апеляційну скаргу, повноважень на її подання та/або підписання або відсутність самого факту її підписання, що з тих чи інших причин не було виявлено судом під час відкриття апеляційного провадження.

закриттю, хоча воно відбувається не за результатами апеляційного розгляду справи, а внаслідок здійснення сторонами розпорядчих процесуальних дій на стадії апеляційного провадження.

Суд апеляційної інстанції скасовує рішення суду першої інстанції повністю або частково із закриттям провадження у справі у відповідній частині у разі наявності підстав, передбачених ст. 255 ЦПК України.

На окрему увагу заслуговує повноваження суду апеляційної інстанції скасувати рішення суду першої інстанції із закриттям провадження у справі у випадку смерті сторони (припинення сторони — юридичної особи), якщо спірні правовідносини не передбачають правонаступництва. Смерть фізичної особи або припинення юридичної особи, що є стороною у справі, може спричинити застосування судом апеляційної інстанції даного повноваження лише за наявності одночасно двох умов: 1) спірні правовідносини не передбачають правонаступництва; 2) смерть фізичної особи (припинення юридичної особи) відбулася до ухвалення оскаржуваного рішення судом першої інстанції.

Дана норма ЦПК України є цілком логічною, адже якщо на момент ухвалення судового рішення сторона була живою (юридична особа не була припинена), тобто відповідні факти відбулися вже після ухвалення рішення, суд першої інстанції не припустився судової помилки, ухваливши рішення по суті спору, а отже таке рішення не підлягає скасуванню судом апеляційної інстанції.

Цілком зрозуміло, як діяти суду апеляційної інстанції у разі смерті фізичної особи або припинення юридичної особи, що є стороною у справі, якщо спірні правовідносини передбачають правонаступництво. У п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України зазначається, що у разі смерті фізичної особи, припинення юридичної особи, зміни кредитора чи боржника в зобов'язанні, а також в інших випад-

ках зміни особи у відносинах, щодо яких виник спір, якщо правонаступництво допускається, воно може мати місце на будь-якій стадії цивільного процесу, у тому числі на стадії апеляційного оскарження судового рішення. Усі дії, вчинені в цивільному процесі до вступу правонаступника, обов'язкові для нього так само, як вони були обов'язкові для особи, яку він замінив. Тому право апеляційного оскарження судових рішень у межах установлених статтею 354 ЦПК України (прим.: тут наведено номер статті актуальної редакції ЦПК України) строків належить і її правонаступнику. У зазначених випадках на стадії апеляційного провадження питання про процесуальне правонаступництво вирішує суд апеляційної інстанції [4].

Водночас, процесуальний закон не містить чіткої відповіді на питання про те, як діяти суду апеляційної інстанції у разі смерті сторони (припинення сторони — юридичної особи), яка відбулася вже після ухвалення рішення судом першої інстанції, зокрема, під час апеляційного розгляду справи.

У зв'язку з тим, що норми ЦПК України, які визначають процесуальний порядок розгляду справ судами апеляційної інстанції, не містять яких-небудь правових наслідків смерті сторони (припинення сторони — юридичної особи), яка відбулася після ухвалення рішення судом першої інстанції але до відкриття апеляційного провадження чи вже в процесі апеляційного розгляду справи (за умов, коли спірні правовідносини не передбачають правонаступництва), суд апеляційної інстанції змушений відкривати апеляційне провадження та/або продовжувати апеляційний розгляд справи за фактичної відсутності однієї зі сторін та ухвалювати постанову по суті апеляційної скарги.

У такому випадку результат апеляційного розгляду справи залежатиме від того, чи було оскаржуване рішення суду першої інстанції законним і обґрунтованим.

Визнання судом апеляційної інстанції нечинним рішення суду першої інстанції повністю або

Висновки. Отже, закриття апеляційного провадження розглядається як процесуальна дія суду апеляційної інстанції, що оформлюється шляхом постановлення ухвали, спрямована на закінчення розгляду справи судом апеляційної інстанції, за якого апеляційна скарга по суті не розглядається, а рішення суду першої інстанції залишається без змін. Натомість у разі закриття провадження у справі судом апеляційної інстанції, оскаржуване рішення суду першої інстанції підлягає скасуванню або визнанню нечинним. При цьому право скасувати рішення суду першої інстанції із закриттям провадження у справі

суд апеляційної інстанції здійснює лише в результаті апеляційного розгляду справи, тоді як визнати нечинним рішення суду першої інстанції із закриттям провадження у справі суд апеляційної інстанції може на будь-якому етапі апеляційного розгляду у зв'язку з відмовою позивача від позову або укладенням сторонами мирової угоди на стадії апеляційного розгляду.

У разі смерті сторони (припинення сторони – юридичної особи), що відбулася після ухвалення рішення судом першої інстанції але до завершення апеляційного розгляду справи (за умов, коли спірні правовідносини не передбачають правонаступництва), суд апеляційної інстанції повинен здійснити апеляційний розгляд справи та ухвалити постанову по суті апеляційної скарги. При цьому результат апеляційного розгляду справи залежатиме від того, чи було оскаржуване рішення суду першої інстанції законним і обґрунтованим. Якщо суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що оскаржуване рішення суду першої інстанції є законним та обґрунтованим, він повинен ухвалити постанову про залишення апеляційної скарги без задоволення, а судового рішення без змін. Якщо ж за вищезазначених умов суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що рішення суду першої інстанції є незаконним та/або необґрунтованим, то він повинен ухвалити постанову про скасування судового рішення повністю або частково з закриттям провадження у справі у відповідній частині.

Дана наукова стаття присвячена визначенню змісту та особливостей застосування повноважень суду апеляційної інстанції закрити апеляційне провадження, скасувати рішення суду першої інстанції із закриттям провадження у справі та визнати рішення суду першої інстанції нечинним із закриттям провадження у справі.

Визначено закриття апеляційного провадження як процесуальну дію суду апеляційної інстанції, що оформлюється шляхом постановлення ухвали, спрямована на закінчення розгляду справи судом апеляційної інстанції, за якого апеляційна скарга по суті не розглядається, а рішення суду першої інстанції залишається без змін.

Стверджується, що у разі закриття провадження у справі судом апеляційної інстанції оскаржуване рішення суду першої інстанції підлягає скасуванню або визнанню нечинним. При цьому право скасувати рішення суду першої інстанції із закриттям провадження у справі суд апеляційної інстанції здійснює лише в результаті апеляційного розгляду справи, тоді як визнати нечинним рішення суду першої інстанції із закриттям провадження у справі суд апеляційної інстанції може на будь-якому етапі апеляційного розгляду у зв'язку з відмовою позивача від позову або укладенням сторонами мирової угоди на стадії апеляційного розгляду.

Зроблено висновок, що у разі смерті сторони (припинення сторони – юридичної особи), що відбулася після ухвалення рішення судом першої інстанції але до завершення апеляційного розгляду справи (за умов, коли спірні правовідносини не передбачають правонаступництва), суд апеляційної інстанції повинен здійснити апеляційний розгляд справи та ухвалити постанову по суті апеляційної скарги.

Встановлено залежність результату апеляційного розгляду справи від того, чи було оскаржуване рішення суду першої інстанції законним і обґрунтованим. Якщо суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що оскаржуване рішення суду першої інстанції є законним та обґрунтованим, він повинен

ухвалити постанову про залишення апеляційної скарги без задоволення, а судового рішення без змін. Якщо ж за вищезазначених умов суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що рішення суду першої інстанції є незаконним та/або необґрунтованим, то він повинен ухвалити постанову про скасування судового рішення повністю або частково з закриттям провадження у справі у відповідній частині.

Ключові слова: правосуддя, судовий захист, апеляційне оскарження, повноваження суду, закриття провадження.

Bitov I. Powers of the court of appeals to closure proceedings

This scientific article is devoted to determining the content and features of the application of the powers of the appellate court to close the appeal proceedings, to cancel the decision of the court of first instance with the closure of the proceedings in the case, and to declare the decision of the court of first instance invalid with the closure of the proceedings in the case.

The closure of appeal proceedings is defined as a procedural action of the appellate court, which is formalized by issuing a ruling aimed at concluding the consideration of the case by the appellate court, during which the appeal is not considered on the merits, and the decision of the court of first instance remains unchanged.

It is argued that in the event of the closure of the proceedings in the case by the appellate court, the contested decision of the court of first instance is subject to cancellation or invalidation. At the same time, the appellate court exercises the right to cancel the decision of the court of first instance and close the proceedings in the case only as a result of the appellate review of the case, while the

court of appeal may declare the decision of the court of first instance to be invalid and close the proceedings in the case at any stage of the appeal proceedings in connection with the plaintiff's withdrawal of the claim or the conclusion of a settlement agreement by the parties at the stage of the appeal proceedings.

It was concluded that in the event of the death of a party (termination of a party – a legal entity), which occurred after the decision of the court of first instance but before the completion of the appellate consideration of the case (under conditions where the disputed legal relationship does not provide for succession), the court of appeal must conduct an appellate consideration of the case and adopt a resolution on the merits of the appeal.

It has been established that the outcome of the appellate review of the case depends on whether the contested decision of the court of first instance was lawful and justified. If the court of appeal concludes that the contested decision of the court of first instance is lawful and justified, it must adopt a resolution to leave the appeal without satisfaction and the court decision unchanged. If, under the above conditions, the appellate court concludes that the decision of the court of first instance is illegal and/or unfounded, it must adopt a resolution to quash the court decision in whole or in part and close the proceedings in the case in the relevant part.

Key words: justice, judicial protection, appeal, court powers, closure of proceedings.

Література:

1. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 13 вересня 2023 року у справі № 264/2644/21, провадження № 61-11259св23. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/113527083>.

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004

№ 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.

3. Воробель У. Правова природа права на відмову від апеляційної скарги у цивільному судочинстві України. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. 2016. № 855. С. 384–388.

4. Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 року № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-08#Text>.

5. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного

суду Верховного Суду від 27 лютого 2019 року у справі № 360/1938/16, провадження № 61-48003св18. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80458221>.

6. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 20 лютого 2019 року у справі № 761/37389/17, провадження № 61-47810св18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80304609>.

7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 червня 2020 року у справі № 264/5957/17, провадження № 14-37цс20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90458888>.